

SAMNORDISK RUNTEXTDATABAS

Introduktion

Samnordisk runtextdatabas är från början uppbyggd i DOS-miljö. Det sökprogram, Rundata, som finns för Windows har tyvärr inte kunnat omarbetas för Mac- och Linuxdatorer. Det är endast om man emulerar en Windowsmiljö på en sådan dator som Rundataprogrammet kan användas.

Beskrivning av databasen

Datafilerna

Databasen består för närvarande av sju olika datafiler plus ett par filer med extra information:

RUNTEXT = translittererad text (i Windows RUNDATA.RUN)

RUNTXTX = runtext i sökformat, d.v.s. där alla extra tecken såsom parenteser, skiljetecken och klamrar är borttagna

FVN = till fornvästnordiska normaliserad text (i Windows RUNDATA.FVN)

FVNX = till fornvästnordiska normaliserad text i sökformat utan parenteser och markering av egennamn

FORNSPR = nationella fornspråk, d.v.s. fornvästnordiska, runsvenska eller rundanska (i Windows RUNDATA.NFS)

FORNSPRX = nationella fornspråk i sökformat

ENGLISH = engelsk översättning (i Windows RUNDATA.ENG)

LITT = litteratur som det hänvisas till i signum eller under Referens i RUNDATA.xls (i Windows har LITT-filen namnet RUNDATA.LIT)

Loggbok-2008-2014.pdf = revideringar som gjorts sedan föregående version av databasen

RUNDATA.xls = en Excelfil med information om plats, datering, referenser m.m. (se vidare nedan)

Signum

Varje inskrift har ett signum som kan bestå av upp till tre delar, varav endast de två första är obligatoriska.

Första delen anger varifrån inskriften kommer.

Vad beträffar svenska inskrifter är första delen den landskapsbeteckning som används i Sveriges runinskrifter. Inskrifter från landskap som ännu inte blivit utgivna i Sveriges runinskrifter har givits signa enligt följande:

Hs = Hälsingland

M = Medelpad

Ån = Ångermanland

D = Dalarna

Hr = Härjedalen

J = Jämtland

Lp = Lappland

Ds = Dalsland

Bo = Bohuslän

Därutöver finns

SE = Inskrift från okänd plats i Sverige

För inskrifter från andra länder och områden gäller följande:

By = Bysans

DE = Tyskland

DR = Danmark

E = England

F = Frankrike

FI = Finland

FR = Färöarna

GR = Grönland

IM = Isle of Man

IR = Irland

IS = Island

IT = Italien

LV = Lettland

N = Norge

NL = Nederländerna

PL = Polen

RU = Ryssland

Sc = Skottland

Sh = Shetland

Or = Orkney

UA = Ukraina

Andra delen av signum innehåller antingen:

1. Löpnummer ur respektive lands officiella runutgåva.
2. Hänvisning till annan källa där inskriften finns tillgänglig. Denna hänvisning består oftast av en förkortning av källans namn plus årtal och sidhänvisning, t.ex. FV1958;252 (= Fornvännen år 1958, s. 252). Finns fler inskrifter återgivna på samma sida i källan särskiljs de med A, B o.s.v. direkt efter sidsiffran. (Alla litteraturförkortningar förklaras i LITT-filen.)

Tredje delen av signum kan innehålla:

† = inskriften är försvunnen.

\$ = nyläsning eller nytolkning, d.v.s. att läsningen eller tolkningen har komplementerats från en senare källa än den i signum angivna. (Uppgift om de källor varifrån de \$-märkta inskrifterna supplerats finns angivna i referensfältet i RUNDATA.xls och i de fall artiklar eller böcker anges där finns dessa med i LITT-filen.)

M = inskriften är medeltida (i databasen är gränsen satt till ca år 1100 eller tidigt 1100-tal).

U = inskriften är urnordisk (i databasen är gränsen satt kring ca år 725).

SENTIDA = inskriften är eftermedeltida.

=Referens till signum, exempel: "Ög 159 =Ög_158", "U S114 =U_Fv1990;33", "Bo NIYR;1 =Bo_NIYR5;221A", "DR BR2 =DR_IK255", "N B316

=N_736", "Br Olsen;185B =IM_MM113", "DK SJy10 =DR_41", "B 343 =U_654" och "L 312 =U_617". Del 1 och 2 av signum anger då ett tidigare eller ett alternativt signum medan del 3 av signum anger det nuvarande signumet (av tekniska skäl inkluderande ett _-tecken).

Finns varken M eller U är inskriften vikingatida.

Specialtecken

I databasen ingår vissa specialtecken.

I filen med translittererad text (RUNTEXT, i Windows RUNDATA.RUN) finns följande specialtecken:

Skiljetecken:

· = ·

: = :

× = ×

⌘ = ⌘

' = '

+ = +

÷ = alla övriga skiljetecken

Speciella bokstäver:

ñ = **ṇ**, d.v.s. runan **ṇ** med varianter i den 24-typiga runraden.

ô = **ṡ**, d.v.s. runan **ṡ** i Maeshowe-inskrifterna från Orkney. I medeltida inskrifter återges **ṡ** med **ø** men när det gäller Maeshowe är det i stället specialvarianten **ṡ** som återges med **ø**.

R = **Ṛ**, d.v.s. runan **Ṛ**.

Övriga tecken:

() = "prickad runa", d.v.s. en skadad runa som med viss säkerhet kan tydas.

[] = försvunnen runföljd som supplerats från en äldre källa.

{ } = latinska majuskler. För tydlighets skull skrivs de också med versaler i den translittererade texten.

< > = upplöst chiffer.

- = tecken, oftast runa, som inte kan definieras men däremot räknas.

? = obestämbar tecken, troligen inte runa eller olöslig bindruna.

... = skadat ställe i inskriften där man antar att runor funnits.

^ = bindruna. Exempelvis återges bindrunan **ʷ** som **a^f**. Bindrunan kan utgöra övergång mellan två ord; exempelvis återges **risāstin** (*ræisa stæin*) med **risa^stin**.

| = dubbelläst runa. Eftersom databasen bygger på jämförelse ord för ord måste en runföljd som **aukups** (*ok Guðs*) delas upp i två ord: **auk|kups**.

/ = variantläsningar. Om läsningen av runorna i ett ord är tveksam återges de möjliga varianterna med snedstreck emellan.

§P (§Q o.s.v.) = variantläsningar som rör mer än ett enstaka ord; §P (o.s.v.) finns då även med i den normaliserade texten.

§A (§B o.s.v.) = olika sidor av föremålet på vilket inskriften finns; §A (o.s.v.) finns då även med i den normaliserade texten.

¶ = radbyte i inskriften.

¶¶ = sidbyte inuti ett ord. Av tekniska skäl går det inte att sätta sidmarkering, t.ex. §B, mitt i ett ord. I stället står sidmarkeringen framför eller efter det ord vars delar förekommer på två olika sidor av stenen och det ställe där ordet är avdelat markeras med två radbrytningstecken.

° = ristningen är rent ornamentalt.

¬ = ristningen är sentida, läsningen återges under Övrigt i filen RUNDATA.xls. Genuina eftermedeltida inskrifter daterade till framåt omkring år 1600 har däremot läsningar och tolkningar i datafilerna.

I filen med fornvästnordisk (fornisländsk) normaliserad text (FVN) och i filen med nationella fornspråk (FORNSPR) finns följande specialtecken:

Speciell bokstav:

ô = ǫ.

Övriga tecken:

" = det efterföljande ordet är ett egennamn.

' = enklitisk form. Tecknet används bl.a. i 's, reducerad form av *es* 'är', 'som' och i 'k, reducerad form av *ek* 'jag'.

(?) = den normaliserade formen är att anse som tveksam.

? = alla normaliserade former i en inskrift är att anse som tveksamma.

... = del av inskriften är borta eller otolkad.

[] = supplerad text. Del av ord eller helt ord kan ibland suppleras med viss säkerhet.

{ } = del av inskrift som är skriven med latinska majuskler.

< > = runföljd som inte kan tolkas i en f.ö. tolkad inskrift, s.k. fetstilsbelägg; inom vinkelparentesen står således runföljden translittererad.

/ = alternativa former. När en runföljd kan tolkas på flera sätt avskiljs alternativen med snedstreck. I gotländska inskrifter används snedstreck även för att ange den nutida formen av ortnamn.

° = ristningen innehåller inga runor utan endast ornamentik.

Förteckning över translittereringar i databasen

Nedan anges vad alla förekommande translittereringar motsvarar i runor och i vilken period de förekommer (u. = urnordisk, v. = vikingatida, m. = medeltida). Inom varje tidsperiod är translittereringen strikt konsekvent, med ett par regionala undantag i den medeltida gruppen.

a = u. ǣ, v. ǣ, m. ǣ.

A = u. ǣ, u., v. ǣ (< ǣ), med det senare utvecklade ljudvärdet *a*.

A = ǣ i medeltida inskrift.

b = ƀ.

c = m. ʀ (men i norska m. ʀ).

d = u. ǰ, v., m. ǰ.

D = ǰ i vikingatida inskrift.

ð = v., m. ƥ.

e = u. ǣ, v., m. ǣ.

E = \mathfrak{M} i vikingatida inskrift.
f = \mathfrak{F} .
g = u. \mathfrak{X} , v., m. \mathfrak{F} .
G = \mathfrak{X} i vikingatida inskrift.
G = \mathfrak{F} i medeltida inskrift.
h = u. \mathfrak{H} , v., m. \mathfrak{K} .
H = \mathfrak{H} i vikingatida inskrift.
i = \mathfrak{l} .
ï = u. \mathfrak{J} .
j = u. \mathfrak{S} .
k = u. \mathfrak{C} , v., m. \mathfrak{F} .
l = \mathfrak{l} .
L = \mathfrak{f} .
m = u. \mathfrak{M} , v., m. \mathfrak{Y} .
M = \mathfrak{M} i vikingatida inskrift.
ñ = u. \mathfrak{D} .
n = \mathfrak{n} .
N = \mathfrak{n} , \mathfrak{n} .
o = u. \mathfrak{X} , v. \mathfrak{K} , m. \mathfrak{d} .
O = \mathfrak{X} i vikingatida inskrift.
ô = m. \mathfrak{K} i Maeshowe-inskrifterna, Orkney.
p = u. \mathfrak{C} , m. \mathfrak{B} , \mathfrak{K} .
r = \mathfrak{R} .
R = v., m. \mathfrak{h} (för norska m. se y, se även z).
s = u. \mathfrak{S} , v., m. \mathfrak{h} (men i norska m. \mathfrak{l}).
t = \mathfrak{T} .
þ = $\mathfrak{þ}$.
u = \mathfrak{U} .
v = m. \mathfrak{F} .
w = u. \mathfrak{F} .
y = v., m. \mathfrak{h} (men i norska m. \mathfrak{h}).
Y = norska m. \mathfrak{h} .
z = u. \mathfrak{Y} .
æ = m. \mathfrak{t} .
ø = m. \mathfrak{K} (men \mathfrak{K} i Maeshowe-inskrifterna).

Normalisering

Databasen innehåller två filer med normaliserad text: FVN (RUNDATA.FVN i Windows) och FORNSPR (RUNDATA.NFS i Windows). Normaliseringen till fornvästnordiska är mycket strikt, vilket t.ex. innebär att de många skiftande formerna av vissa pronomen, t.ex. runsv. mask. sg. ack. *þanna/þanni/þannsa/þannsi/þenna/þenni/þennsa/þennsi* genomgående har fått formen *þenna*. Avsikten med denna strikta normalisering är att man skall kunna söka efter ett visst ord i hela databasen. Undantag utgör de urnordiska inskrifterna, vilka alltså inte är normaliserade till fornvästnordiska.

En svårighet med normaliseringen till fornvästnordiska har varit det faktum att det finns många personnamn i de svenska och danska inskrifterna som inte har någon

belagd motsvarighet i fornvästnordiskan. Ett exempel: I svenska vikingatida inskrifter förekommer fyra gånger ett namn som har antagits vara en form av det keltiska *Ceollach*. Det skrivs **giulakr**, **kiulai...**, **kiulakr**, **kiulak** och normaliseras i Sveriges runinskrifter (nom.) *GiulakR*, *KiulakR*. För att namnet skall "kännas igen" i fornvästnordisk form, har det i FVN-filen fått normaliseringen *Kjallakr/Kjullakr*. *Kjallakr* är nämligen den form som det keltiska lånenamnet har i fornvästnordiska källor; *Kjullakr* är en approximerad form.

Normaliseringen i filerna FORNSPR och FORNSPRX för Sverige och Danmark följer i stort sett den normalisering man finner i de excerperade utgåvorna. Dock har även här eftersträvat en något så när enhetlig norm (runsvenska resp. rundanska), vilket t.ex. för Sveriges del innebär att monografisk skrivning av äldre diftong (**risa stin**) har normaliserats med diftong (*ræisa stæin*), för Danmarks del att digrafisk skrivning (**raisa stain**) har normaliserats med monoftong (*resa sten*). I FORNSPR-filen (och FORNSPRX-filen) har dock skiftande uttals- och böjningsformer tillåtits större utrymme än i FVN-filen. Den tidigvikingatida inskriften på Rökstenen har i FORNSPR-filen fått behålla den normaliserade form ("sannolikt uttal") som ges i den excerperade källan, Elias Wesséns Runstenen vid Röks kyrka (1958).

Informationen i filen RUNDATA.xls

En stor del av informationen i RUNDATA.xls anger runinskriftens geografiska tillhörighet såsom (fynd-)plats, socken, härad, kommun, (nuvarande) placering och koordinater. Under Härad anges för norska inskrifter fylke och för danska även del av landet (t.ex. Nørrejylland, Sjælland eller Skåne).

För inskrifter från nuvarande Sverige anges koordinater i Rikets nät, i övrigt används WGS 84 och för brittiska inskrifter anges även koordinater enligt National Grid Reference.

Det finns två fält för koordinater, det ena fältet ("Koordinater") anger de äldsta kända koordinaterna för inskriften, det andra fältet ("Nuv. koord.") anger, i förekommande fall, ristningens nuvarande koordinater.

Fältet Sockenkod/Fornlämningsnr innehåller för de svenska runinskrifterna sockenkod enligt Riksantikvarieämbetets förteckning över städer och socknar. Som första sockenkod anges socknen (enligt Riksantikvarieämbetets kartlager för socknar) för den äldsta kända platsen. Då flera fornlämningsnummer anges är ordningen mellan fornlämningsnumren typiskt ursprunglig plats/fyndplats följd av nuvarande plats. För svenska inskrifter anges fornlämningsnummer enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. För danska inskrifter anges Sted- og lokalitetsnummer enligt den danska Kulturstyrelsen och för norska inskrifter anges lokalitetsnummer enligt Riksantikvarens webbplats Kulturminnesøk.

I fältet Runtyper anges t.ex. "kortkvistrunor", "stavlösa runor", "vändrunor" eller "lönrunor".

Fältet Korsform innehåller korsformer (t.ex. A1; B3; C4; D1; E6, E10; F3; G6) enligt Linn Lagers klassifikationssystem för skandinaviska runstenskors. Se hennes avhandling

Den synliga tron. Runstenskors som en spegling av kristnandet i Sverige (OPIA 31, Uppsala 2002). Läs också mer nedan.

I fältet Period/Datering anges U, V eller M för respektive period (urnordisk, vikingatida, medeltida), ofta även med närmare tidsangivelse, t.ex. "V 800-t".

I fältet Stilgruppering anges stilgrupperingsuppgifter (Pr1–Pr5, Fp, KB, RAK) enligt Anne-Sofie Gräslunds dateringssystem för vikingatida runstenar. Se "Ornamentiken som dateringsgrund för Upplands runstenar" i: *Innskrifter og datering. Dating inscriptions*. (Trondheim 1998, s. 73–91).

Fältet Ristare innehåller namnet på en ristare och efter namnet återfinns en bokstav inom parentes med följande betydelser:

- (S) = inskriften är signerad av denne ristare
- (A) = inskriften är attribuerad till denne ristare
- (P) = stenen är en parsten till en av denne ristare signerad sten
- (L) = inskriften liknar denne ristares signerade och attribuerade inskrifter

För de vikingatida runristningarna från Södermanland, Uppland, Västmanland och Gästrikland är, om inte annat anges, uppgifterna om ristare hämtade från Jan Axelssons *Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter*. (Runrön 5, Uppsala 1993).

Fältet Materialtyp innehåller uppgift om materialtyp – ben/horn, metall, puts, sten, trä, övrigt eller okänd.

Fältet Material innehåller uppgift om material t.ex. bergart (ofta med färg), djurart, typ av metall m.m. Exempel är ben, bly, brons, furu, [grå, grovkornig, ljus, röd, rödgrå] granit, gråsten, guld, kalkputs, [brunviolett, grå, ljusgrå] kalksten, nötkreatur, [grå, ljusröd, röd] sandsten, silver, tegel och trä.

Fältet Föremål innehåller uppgift om typ av föremål – t.ex. berghäll, brakteat, gravhäll, mynt, pinne, putsinskrift, "runben, revben", runsten, träinskrift.

I fältet Övrigt återfinns en stor mängd varierade uppgifter, t.ex. uppgifter om figurer, fyndnummer vid arkeologisk utgrävning, när inskriften eller delar därav hittades eller återfanns, uppgift om parstenar, att inskriften är en futhark-inskrift, uppgifter om färgspår, att ristningen saknar runor (rent ornamental), latininskrift, nonsensinskrift, reliefhuggen, m.m.

I fältet Alternativt signum anges uppgift om tidigare signum från äldre versioner av databasen, nummer enligt Nordéns supplement till Östergötlands runinskrifter, preliminära nummer för Norges Innskrifter med de yngre Runer, bind 7 (Trondheiminskrifterna), norska B-nummer för publicerade inskrifter från Bergen, nummer enligt Liljegrens Run-urkunder och nummer enligt Göransson's Bautil.

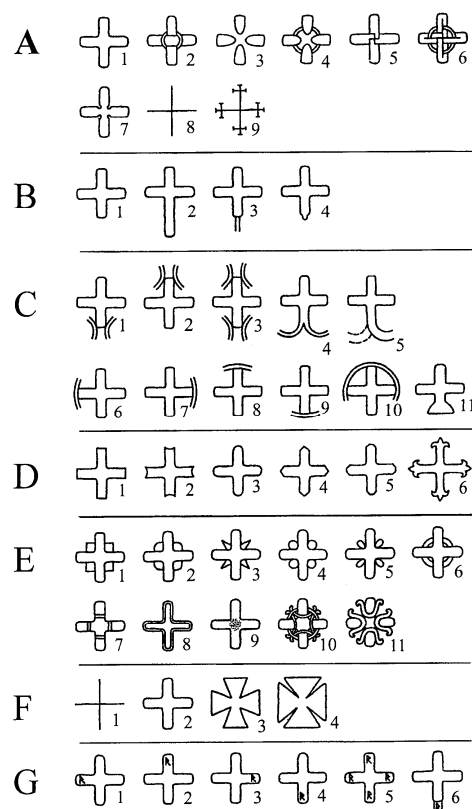
I fältet Referens anges referenser till litteratur om inskriften, t.ex. hänvisningar till var man kan läsa mer om opublicerade inskrifter, men framför allt referenser till litteratur för supplerade inskrifter (anges med \$=), t.ex. "\$=Wessén 1958:24".

I fältet Bildlänk återfinns länkar till bilder på Internet.

Beskrivning av klassifikationssystemet för runstenskorsen

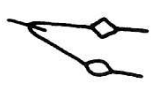

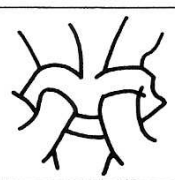

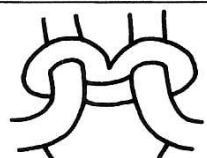

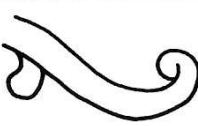
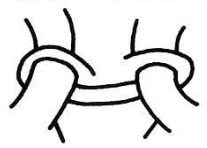

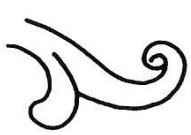
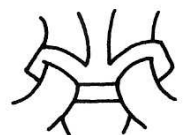

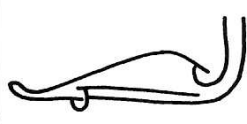
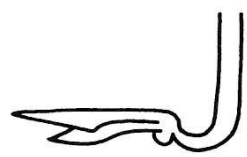

Klassifikationssystemet består av sju grupper av variabler (A-G) som berör olika aspekter i korsets uppbyggnad. Antalet variabler inom varje grupp varierar mellan fyra och elva stycken. Klassifikationen av ett runstenskorset utifrån detta system går till så att man går igenom de olika grupperna av variabler från A till G med det aktuella runstenskorset framför sig, och väljer ut den eller de variabler ur varje grupp som tillsammans med variabler ur andra grupper bäst beskriver korsets utseende. Resultatet av denna genomgång blir en specifik kombination av variabler (t.ex. A1; B3; C4; D1; E6, E10; F3; G6), vilken utgör klassifikationen eller beskrivningen av det aktuella korsets form. Se även figuren nedan.

1. **Grupp A** i klassifikationssystemet behandlar utformningen av korsmitten, det vill säga korsets grundläggande konstruktion. Gruppen består av nio variabler och alla kors har del i någon av dessa.
2. **Grupp B** behandlar korsets övergripande form och gruppen består av fyra variabler. Samtliga kors har del i någon av dessa.
3. **Grupp C**, som består av 11 variabler, behandlar de fall då korset på något sätt har ”stabiliserats”, endera genom att det på olika sätt berör runslingan eller om det har försetts med någon form av fot. Eftersom inte alla kors har någon stabilisering, har vissa kors fått siffran 0 på denna plats. Andra kors sitter fästa mot runslingan på flera olika sätt, varför många kors måste beskrivas med flera variabler ur denna grupp.
4. **Grupp D** berör utformningen av korsarmarnas yttre del och består av sex olika variabler. Eftersom vissa runstenskors har olika utformning av olika armar, beskrivs vissa kors med en kombination av flera olika variabler ur gruppen.
5. **Grupp E** berör olika typer av utsmyckningar och består av elva olika variabler. Många av dessa variabler kombineras ofta med varandra varför det är vanligt att ett runstenskorset har del i ett antal av dessa variabler. Vissa kors saknar helt utsmyckningar varför de har siffran 0 på denna plats.
6. **Grupp F** berör korsets tjocklek och består av fyra variabler. Samtliga kors har del i någon av dessa variabler.
7. **Grupp G** berör de fall då runstenskorset är försett med en eller flera runor på någon del av korset. Gruppen består av sex olika variabler. Eftersom denna egenskap är ganska ovanlig har de flesta kors siffran 0 på denna plats.

Mer om klassifikationssystemet kan man läsa i Linn Lagers avhandling *Den synliga tron. Runstenskors som en spegling av kristnandet i Sverige* (OPIA 31, Uppsala 2002).

Stilgrupperingar enligt Anne-Sofie Gräslunds dateringssystem för vikingatida runstenar

Fp			
Pr 1			
Pr 2			
Pr 3			
Pr 4			
Pr 5			